

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmamatovna</i> MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

<i>Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli</i> TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	252-255
<i>Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich</i> O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I	256-265
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH TEXNOLOGIYASI	266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

LINGUISTOCULTURAL AND PRAGMATIC ANALYSIS OF RELATIONSHIPS BETWEEN CHARACTERS IN FICTION (ON THE EXAMPLE OF UZBEK AND ENGLISH LITERATURE)

Sayitqulova Zilola Khusniddin qizi

Samarkand State Institute of Foreign Languages (PhD),
assistant teacher

Abstract. This article analyzes the linguistic and pragmatic aspects of interpersonal relationships in works of art. The study studies the speech behavior of characters in Uzbek and English literature, national values, cultural stereotypes and communicative features reflected in the process of communication. A linguistic and cultural analysis of the characters' speech was carried out based on examples taken from Oybek's "Blood of the Blood", R.L. Stevenson's "Kidnapped", M. Twain's "The Prince and the Pauper" and Cholpon's "Night and Day". The results of the study reveal such values as hospitality, respect, kinship, and sincerity as are characteristic of the Uzbek people; and the cultural characteristics of the English people such as individuality, distance, and preference for formality. Also, the artistic interpretation of national thinking and human psychology is highlighted through phraseologisms, forms of address, conditional sentences, and metaphorical images. The article serves to identify interethnic differences and reveal their manifestation in artistic language tools based on linguistic and linguistic analysis.

Keywords: literary work, character, relationship between characters, linguistic and cultural analysis, pragmatic analysis, Uzbek literature, English literature, cultural stereotype, dialogue, national value, phraseology, communicative intention.

BADIIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA)

Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti (PhD), assistent o'qituvchi
E-mail: Saidqulovazilola21@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy asarlarda personajlararo munosabatlarning lingvomadaniy va pragmatik jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda o'zbek va ingliz adabiyotlaridagi personajlarning nutqiy xatti-harakatlari, muloqot jarayonida aks etgan milliy qadriyatlar, madaniy stereotiplar hamda kommunikativ xususiyatlar o'rganilgan. Oybekning "Qutluq qon", R.L. Stevensonning "Kidnapped", M. Twainning "The Prince and the Pauper" hamda Cho'lponning "Kecha va Kunduz" asarlaridan olingan misollar asosida personajlar nutqining lingvomadaniy tahlili amalga oshirilgan. Tadqiqot natijalarida o'zbek xalqi uchun xos mehmondo'stlik, hurmat, qarindoshlik, samimiylik kabi qadriyatlar; ingliz xalqining esa individuallik, masofa saqlash va rasmiylikni afzal bilish madaniy xususiyatlari ifodalangan. Shuningdek, frazeologizmlar, murojaat shakllari, shartli gaplar, metaforik tasvirlar orqali milliy tafakkur va insoniy ruhiyatning badiiy talqini yoritilgan. Maqola lingvopragmatik va lingvomadaniy tahlil asosida millatlararo farqlarni aniqlash, ularning badiiy til vositalarida namoyon bo'lishini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: badiiy asar, personaj, qahramonlararo munosabat, lingvomadaniy tahlil, pragmatik tahlil, o'zbek adabiyoti, ingliz adabiyoti, madaniy stereotip, muloqot, milliy qadriyat, frazeologizm, kommunikativ intensiya.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N36>

Kirish. Badiiy asarda muallif tasvirlagan shaxslar personajlar hisoblanadi. Har bir personaj o'z xarakter vazifasiga ega bo'ladi, ularning barchasi voqealar rivojiga birlashtiriladi va asar syujetini ochishga xizmat qiladi [Qurambayev 2011: 35]. Ular asarda tutgan o'rni, voqealardagi ishtiroki, tasvirlanish va umumlashtirilish darajasiga ko'ra asosiy, yordamchi va epizodik turlarga bo'linadi. Yozuvchining asosiy estetik g'oyasi va maqsadini tashuvchi, asar voqealarida faol ishtirok etuvchi personajlar – asosiy personajlar, yozuvchining niyatini to'laroq ochishga xizmat qiluvchi, biroq barcha voqealarda to'la qatnashmaydigan obrazlar – yordamchi personajlar, asosiy qahramon tabiatidagi muhim xususiyatlarni ishonchli tasvirlashga xizmat qiluvchi, asarda kamroq qatnashadigan shaxslar – epizodik personajlar hisoblanadi. Hayot hodisasini turli darajalarda ifodalovchi personajlar ular o'rtasidagi munosabatlar turli xil bo'ladi. Kichik kontekstlarda namoyon bo'luvchi qahramonlararo munosabatlar badiiy asarning qiziqarli, hayotiy bo'lishini ta'minlash bilan bir qatorda, o'quvchini o'sha davr ijtimoiy hayoti, an'ana va urf-odatlarini, insonlar dunyoqarashi, xarakter xususiyatlaridan ham xabardor etadi.

Qahramonlararo munosabat – kishilarning voqelikka, undagi narsa-hodisalarga yondashuvini namoyon etuvchi, moddiy va ma'naviy hayot bilan bo'lgan aloqa va insonlar o'rtasidagi muomala hisoblanadi. Kishilar o'rtasidagi bunday munosabatda insonlar o'zini shaxs sifatida yorqin namoyon etadi. Shaxslararo munosabatlarga shaxsning ijtimoiy faoliyati bilan bog'liq har qanday munosabatlar kiradi. Inson qaysi zamonda yoki makonda o'z hayot faoliyatini olib bormasin, bir-biri bilan o'zaro munosabatga kirishadi.

Metodologiya. Tadqiqotda lingvomadaniy va pragmatik tahlil usullaridan foydalanildi. Badiiy asarlarda millatga xos munosabatlarning ifodalanishi, personajlar nutqidagi madaniy xususiyatlar, til birliklari orqali aks etuvchi ijtimoiy munosabatlar kuzatildi. Asosiy tahlil materiali sifatida o'zbek yozuvchisi Oybekning "Qutluq qon", ingliz yozuvchisi R.L.Stevensonning "Kidnapped", shuningdek, M. Twainning "The Prince and the Pauper" hamda Cho'lponning "Kecha va Kunduz" asarlaridan olingan parchalar qiyosiy tarzda tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida til birliklarining semantik, pragmatik, va konnotativ xususiyatlari, shuningdek, ularning madaniy-assotsiativ qiymati o'rganildi. Ba'zan muayyan bir fikr ifodasi uchun mutlaqo o'zgacha semantikaga ega sintaktik qurilmalardan foydalanish zarurati yuzaga keladi. Bunday holatda o'zgacha tarzda ifodalangan ma'no til me'yori doirasida qabul qilinadi. Ayni vosita to'g'ridan-to'g'ri ifodalanadigan birlik singari o'zining moddiy-mantiqiy ma'nosida ham, majoziy ma'noda ham bo'lishi mumkin [Madaminova 2023:27].

Natijalar. Lingvomadaniy va pragmatik tahlillar o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmasini oshirish bilan bir qatorda, ularning estetik tuyg'ulari va badiiy didini ham kamol toptiradi. Badiiy asarlar qiyosiy o'rganilganda, milliy adabiyotlarning o'ziga xos xususiyatlari, milliylik orqali namoyon bo'ladigan umumiy baynalminal mazmunni anglash mumkin.

Yo'lchi qurt olib kelganiga pushaymon qildi. Onasi qo'shnilaridan qurt yig'ib, boy tog'a uchun sovg'acha tayyorlab, suyuna-suyuna uning qo'liga tutqazgach, yaxshi-yomonligini surishtirmay, u ham olib jo'ngan edi.

Boy tog'a nonni ushatib, patnisni Yo'lchining oldiga surib qo'ydi.

– Ol, jiyan yo'lyurib kelgansan. Bir parcha yerlaring borligini eshitar edim, qo'llaringdami?

– Yo'q, – patnisdan bir burda non olib javob berdi Yo'lchi, – yer sotilib ketgan [Oybek.

Qutluq qon: 12]

Ushbu parchadan ko'rinib turibdiki, o'zbek xonadonlarida mehmonning oldiga eng birinchi bo'lib o'zbek xalqi uchun eng muhim ozuqa etaloni hisoblangan, *non* olib kelinadi va ushatiladi, mehmon shuningdek, patnisdagi meva-chevalar bilan siylanadi. O'zbek xalqi mehmondo'st xalq bo'lib, har qanday vaziyatda ham, mehmonni yaxshi kutib olib unga xushmuomala munosabatda bo'ladi. Mehmondo'stlik xususiyati o'zbek millatiga xos etnomadaniy stereotip hisoblanadi. Ular o'zi uchun tayyorlagan taomni mehmon bilan baham ko'rishdan mamnun bo'ladi, hech bo'lmaganda, mehmonga choy va non taklif qilinadi. Bundan tashqari, qarindoshlarning bir-biriga *tog'a, jiyan* singari qarindoshlikni ifodalovchi so'zlar bilan murojaat qilishi o'zbek madaniyatiga xos lisoniy xususiyat hisoblanadi. Bunday shakldagi murojaatga evfemistik ma'no yuklangan bo'lib, xushmuomalalik va hurmatni ifodalaydi. Matndagi *bir parcha* o'lchov birligini *bir burda* miqdorni ifodalovchi frazeologizmlar *ozgina* ma'nosini va *qo'l* konseptidan assotsiatsiyalangan *qo'llaringdami* so'zi *egallik qilmoq* ma'nosini anglatmoqda.

Parchadagi pragmatik vaziyatlarga diqqat qilsak, *Yo'lchi qurt olib kelganiga pushaymon qildi* birinchidan, u kambag'alligidan, boy qarindoshiga munosib sovg'a olib kelolmaganidan kuyungan bo'lsa, ikkinchi tomondan onasining mehnatlari uchun achindi, onaning o'zida yo'q bo'lishiga (*qo'shnilaridan qurt yig'ib*), o'zlari shunga-da zoriqib turgan bo'lishlariga qaramasdan (*boy tog'a uchun sovg'acha tayyorlab*), o'sha qurtlarni biror bora holidan xabar olmagan qarindosh uchun xursand bo'lib berib yuborganini (*suyuna-suyuna uning qo'lga tutqazgach*) ko'z o'ngidan o'tkazdi. Demak, bu gapdan ko'zlangan kommunikativ maqsad inson ruhiy holatini gavdalantirishdir. *Ol, jiyan yo'l yurib kelgansan* jumlasida noverbal vosita ya'ni ishora (*ol*) orqali patnisdagi non va uzumdan yeyish taklifi anglashilmoqda. *Bir parcha yerlaring borligini eshitar edim*, taxmin qilish orqali *xotiram pand bermasa* degan ma'noni nazarda tutib, *qo'llaringdami?* -mi so'roq yuklamasi yordamida yasalgan, aniq javob talab qiluvchi *yer-mulklaring bormi* savoli orqali Yo'lchining oilasidagi moliyaviy holati haqida aniq ma'lumot olish ko'zlangan. Yo'lchining *Yo'q, yer sotilib ketgan* jumlasida to'g'ridan-to'g'ri javob berishi uning pulga muhtojligini ifodalasa, qahramon nutqi o'rtasida qo'llangan patnisdan *bir burda non olib javob berdi* muallif nutqi orqali Yo'lchining och qolgani tasvirlangan.

R.L.Stevensonning "Kidnapped" asaridan keltirilgan diskurs orqali ingliz xonadonida xuddi shunday umrida birinchi marta amakisini yo'qlab kelgan jiyan ya'ni ikki qarindosh o'rtasidagi muloqotni kuzatamiz.

David went along a dark passage to the kitchen. The light of the fire was the only light. A table was set for supper with a bowl of porridge, a horn spoon, and a cup of beer.

The old man came back. He was wearing a flannel nightshirt.

"If you are hungry," he said to David, "you can eat the porridge. There is water to drink if you are thirsty."

He drank the beer himself.

"Is your father dead?" he asked David. I am his brother, Ebenezer Balfour. I am your uncle. Give me the letter." [Stevenson. Kidnapped: 14].

Ushbu parchada amakining jiyaniga bo'lgan munosabati u kelganda unga mulozamat ko'rsatmagani, odatiy stolga taklif qilgani, taomni ham uning o'zidan so'rab bergani hatto pivoni o'zi ichgani ingliz kitobxonlarini hayratga solmaydi. Ingliz millatining mentalitetiga ko'ra mehmon kelishini xabar bergan yoki kelishgan bo'lsagina unga choy yoki qahva taklif qilishlari mumkin, lekin taom emas. Chunki ular chaqirilmagan mehmonga mulozamat ko'rsatishni

majburiyat hisoblamaydilar. Yaqin qarindoshlarning bir-birini tanimasligi yoki uzoq yillar davomida aloqa qilmasligi ham ingliz madaniyatiga yot xususiyat emas. Amaki o'zini familiyasi, ya'ni *Ebenezer Balfour* deya tanishtirishi ingliz antroponimlariga xos, chunki inglizlarda avval ism, so'ngra familiya keladi. Shuningdek, qarindoshlarning bir-birlariga *Ser* yoki *Mister* ayollarga esa ijtimoiy va oilaviy holatiga ko'ra *Missis* (turmushga chiqmagan qiz), *Lady* (badavlat xonim), *Madam* (turmushga chiqqan ayol) singari so'zlar bilan murojaat qilishi inglizlarga xos lingvomadaniy xususiyatdir. Matnda *set for* – *mo'ljallangan* iborasidan, *bowl of porridge* va *a cup of beer* kabi miqdorni bildiruvchi so'z birikmalaridan foydalanilgan. *A horn spoon* erkin birikmasi, ya'ni qoshiqning yog'ochdan yasalganligi, o'sha zamon odamlari turmushida yog'och buyumlardan keng foydalanganligini ko'rsatadi.

Shuningdek, insonlarga xususiyati (laqabi)ga ko'ra murojaat qilinishini har ikki millat madaniyatida ham kuzatishimiz mumkin. Masalan: "*What is thy name, lad?*" "*Tom Canty, an' it please thee, sir.*" [Twain 1982:13]. Bu yerda asar bosh qahramonlaridan biri bo'lgan Tomning familiyasiga aylangan *Canty* so'zi ingliz tilida *sho'x*, *chaqqon* degan ma'nolarni beradi. *Lad* so'zi qadimgi ingliz tilida ishlatilgan *boy*, *guy* so'zlariga sinonim o'spirin yigit ma'nosini beradi va shevaga xos *is thy name – is your name, an'it – and it* fonetik qisqartmalardan foydalanilgan. Xuddi shunday, o'zbek madaniyatiga xos xususiyatni quyidagi parchada ko'rishimiz mumkin:

Do'konidan har narsa topiladigan bir baqqolga "farang baqqol" deb nom qo'ygan keksalar har ishda qo'li bo'lgan bu odamga "Miryoqub epaqa" laqabini berib, xato qilmaganlar. [Cho'lpon. Kecha va Kunduz: 65].

Farang so'zi usta mohirlik xususiyatlari bilan bir qatorda *yevropalik* degan ma'noni ham ifodalaydi. *Baqqol* o'zbek tiliga arab tilidan kirib kelgan so'z bo'lib, bozor, guzar va mahallalardagi do'konchalarda mayda-chuyda ro'zg'or mollari, kundalik yegulik oziq-ovqatlar sotuvchi mayda savdogarlarga nisbatan ishlatilgan. Jumladan, Rossiyada qo'llaniladigan *бакалея*, *бакалейщик* atamallari baqqol so'zidan olingan. Demak parchadagi *farang baqqol* so'zi yevropalik savdogarni nazarda tutmoqda. Miryoqubga qo'llanilgan *epaqa* so'zi esa tartibga, izga tushiruvchi, shuningdek, har ishni imkonini topadigan, uddaburon kishi ma'nosini ifodalaydi. Bundan tashqari, erkalash, suyish, ulug'lash ma'nolarini tashuvchi *bek*, *jon*, *boy*, *xo'ja*, *nazar*, *hoji*, *polvon* kabi so'zlar o'g'il bolalar ismlariga, *xon*, *oy*, *oyim*, *begim*, *beka*, *poshsha* singari so'zlar qiz bolalar ismlariga qo'shilishini o'zbek madaniyati uchun me'yoriy holdir. Ingliz madaniyatida esa erkalab murojaat qilish ismlarni qisqartirib aytish orqali namoyon bo'ladi. *Lizzy – Elizabeth* (*Pride and Prejudice*), *Huck – Huckleberry*, *Tom – Tomas* (*Tom Sawyer's adventure*) singari.

Muhokama. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlardagi qahramonlararo muloqotlar xalqning milliy tafakkuri, ijtimoiy qadriyatlar va lingvokulturologik stereotiplarini chuqur ifoda etadi. O'zbek adabiyotida mehmondo'stlik, hurmat, qarindoshlik aloqalari asosiy axloqiy mezon sifatida aks etadi, ingliz adabiyotida esa individuallik, shaxsiy chegaralar, mustaqillik qadrlanadi.

Til birliklari va nutqiy xatti-harakatlar madaniyatni aks ettiruvchi muhim pragmatik vositalardir. Shu bois, lingvomadaniy va pragmatik tahlil o'quvchilarga milliy qadriyatlarni anglash, ularni qiyosiy o'rganish orqali xalq ruhiyatini his etish imkonini beradi. Bunday yondashuv nafaqat tildagi ma'nolarni, balki ularning orqasidagi madaniy konnotatsiyalarni anglash uchun ham zarurdir.

Xulosa. O'zbek va ingliz adabiyotidagi personajlararo munosabatlar millatlarning madaniy qadriyatlarini ifodalovchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ular tildagi milliy o'ziga xoslik, madaniy stereotiplar va kommunikativ konvensiyalarni aniqlashga xizmat qiladi. Lingvomadaniy va pragmatik tahlil orqali millatlararo farqlar va o'xshashliklarni yoritish, badiiy matnni chuqur talqin etish imkonini beradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдулҳамид Чўлпон. Кеча ва кундуз: Роман – Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2013. – 332 б.
2. Madaminova Muhabbat Sotvoldiyevna. Matn pragmatik tavsifida sintaktik birliklarning o'rni. Monografiya / M.S. Madaminova. – Toshkent: Bookmany print, 2023. – 100 b.
3. Минский М. Остроумие и логика бессознательного // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. – Москва, 1988. – С. 281-302.
4. Oybek. Qutlug' qon. Roman. – Toshkent: Yangiyo'l poligraf servise, 2019. – 368 b.
5. Qurambayev K. Adabiyotshunoslik asoslari. – Nukus: Nukus davlat pedagogika instituti, 2011. – 89 b.
6. Stevenson R.L. Kidnapped. Retold by Gwendoline Dun. – Hong Kong: Oxford University Press, 1983. – 128 p.
7. Twain M. The Prince and the Pauper. By Signet. May 1, 2002. – 240 p. goodreads.com.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).